

המוסיקה שפה אוניברסאלית או בין-לאומית- או שמא זו טעות אופטית!

התפיסה הכללית אותה מלמדים אותנו, האומרת שמוסיקה היא שפה אוניברסאלית (או בין-לאומית) המקרבת בין עמים ובין תרבויות, אינה קולעת. שפות העמים (במובן אוצר המלים שאדם משתמש בהן להבעת צרכיו) יכולות להיות יותר אוניברסאליות ומקרבות לבבות.

הטבע לא נתן לאנושות מוסיקה. הוא נתן רק צלילים, ולמעשה, כל הצלילים העומדים היום לרשות האדם. בן אנוש הוא שסידר את הצלילים לכדי מוסיקה. על-כן מוגדרת המוסיקה כ"ארגון של צלילים". מאחר שכך, כל קבוצה אתנית ארגנה את צליליה תחת הגורמים שהשפיעו על תרבותה ובהתאם לאידיאלים שלה. אין כמוסיקה לייצג תרבותו של עם, והיא הענף היציב ביותר המתאר את תרבותו.

סוגי הצלילים בטבע אינם בלתי סופיים. הם מוגבלים למרחק(בשפת המוסיקה מכונה "מרווח") מסויים על ציר הצלילים הסדורים לפי הגובה. בדיעבד, כל בר-בי-רב יכול להסיק זאת אם יתבונן בכינויי הצלילים של הסולם המוסיקלי הנהוג בהרבה תרבויות, כאשר הסולם מתחיל בצליל מסוים ונסגר באותו צליל, אם כי בגובה(חדות) כפול. לדוגמה: דו, רה, מי, פה, סול, לה, סי, דו. מן הסתם נסתיימו סוגי הצלילים בתחומי מרווח זה, ומכאן ואילך חוזרים הם על עצמם. מרווח זה כונה במוסיקה "מרווח האוקטבה או מרווח האוקטבה הזכה" ובמסגרתו בנו תרבויות שונות את הסולמות המוסיקליים שלהם(ביניהן תרבות אירופה[המערב] ותרבויות רבות ממדינות המזרח, לרבות תרבות ערב). לעניין רשימה זו נדבר מעתה, לצורך השוואה, על תרבות המערב לעומת תרבות ערב). לבניית הסולם חולקה האוקטבה למרווחים קטנים. במערב ובערב היא חולקה לשבעה מרווחים והסולם בשתייהן כולל 8 צלילים(המרווח בין צליל אחד לצליל העוקב בסולם מכונה "סקונדה"). לדייק: גם המרווחים במוסיקה נוצרו ונקבעו ע"י האדם, שהרי הוא לא נתקל בהם בטבע.

הקרבה בין מבנה הסולמות של המערב וערב לא הצטמצמה במה שאמרנו לעיל אלא מסתבר שהרבה מתכונותיו של הסולם המוסיקלי, כמו הצלילים החשובים בו ותפקידיהם [טוניקה, אוקטבה, דומיננטה, צליל מוביל, קוורטה, קווינטה.....] וחלוקתו של הסולם ופירוקו {הטטרקורדים} משותפות, בשינויים אלה או אחרים, לשתי התרבויות. עד כדי כך נכון הדבר שהלומד את התיאוריה של המוסיקה האחת בעניין המערכות הסולמיות, ילמד ממלא הרבה על התיאוריה של התרבות האחרת.

אם כך נשאלת השאלה מה סיבת הפער והריחוק בין שתי תרבויות אלה, שחומר הגלם המוסיקלי בשתייהן כמעט זהה? הסיבה תלויה תרבות ועיקרה: אופן השימוש שעושה כל אחת מתרבויות אלה בחומר הגלם העומד לרשותה; ההתייחסות לצליל ולגונו [במערב היחס לצליל הוא הברתי, כאשר קובעים צליל ממוקד אחד לכל הברה, ואילו הביצוע בערב הנו מליסמאטי שמשמעו צביעתו של הצליל בהרבה צלילי משנה]; הביצוע המדוייק במערב של היצירה הכתובה ע"פ הוראותיו הכתובות בלבד של המלחין לעומת חופש הקישוט של היצירה הכתובה הנתון בידי המבצע הערבי עד כי מכונה המוסיקה הערבית "אילתורית"; הדינמיקה החופשית בערב לעומת הדינמיקה הכתובה במערב; הסכמות הנלמדות והטבעיות שכל תרבות משתמשת בהן; הכיוונית הרגעית הנפוצה באידיאל המוסיקלי הערבי [הבולט במיוחד בצורה המוסיקלית הנקראת "תקסים"] לעומת הכיוונית הכוללת בבסיס המוסיקה המערבית[שביטויה המובהק נמצא בצורת "הסונטה"]; היות המוסיקה הערבית חד קולית כאשר לכל משתתף בהרכב המוסיקלי אותו תווי ליצירה לעומת המוסיקה הרב-קולית של המערב; ההרמוניה אשר ביסוד המוסיקה המערבית, מושג שכמעט אינו קיים במוסיקה הערבית; המקצבים הריתמיים הפשוטים של המערב לעומת המקצבים הערביים המורכבים והבלתי מוכרים במערב; וכידוע חלוקתה של האוקטבה במערב ל-12 חצאי טון מהן מורכבים שבעת המרווחים של הסולם, לעומת חלוקתו בערב ל-24 רבעי טון, שמוסיפים לסולם הערבי סקונדות של 3/4 ו-5/4 טון בנוסף לטונים השלמים ולחצאי הטון העומדים לרשותו; ועוד הרבה גורמים חוץ-סולמיים המשפיעים על סוג המוסיקה, על תכניה ועל האידיאל הסגנוני שלה. לא פלא שאיש המערב שאינו אמן על מוסיקת המזרח ושומע אותה לראשונה תופס אותה כערבוב של שאון(מסיבות מוסיקליות וחוץ מוסיקליות שונות יש הבדל בכושר הקליטה של איש המזרח למוסיקה המערבית).

שפות העמים יכולות להיות יותר אוניברסאליות. עמי התרבות משתדלים ללמוד שפות זרות כסימן להשכלה טובה ואמצעי חשוב לתקשורת בין בני אדם ולגישה לידע ולמידע שכל תרבות מייצרת(שהם אוניברסאליים). מלחמות תרבות לא כוללות בדרך כלל את השפה. לא עולה שאלה איזו שפה, כאמצעי תקשורת, יותר טובה. כל עם יצר את השפה שתשמש לו לכל צרכי החיים בתרבותו. מי שעתיד לעבור לצרפת או לסיני או למדינה אפריקאית, למשל, שואף ללמוד את שפת המקום כדי להתמודד טוב יותר בחיי יום-יום. שפות העמים הן למעשה קוד של סימנים שכל אחד מהם משדר משמעות ברורה ומוסכמת. הלומד את הקוד מבין את משמעותם של הסימנים, כמעט כמו בן אותה תרבות.

לא כן במוסיקה. הצליל המוסיקלי לעצמו "ניטראלי" שאין לו משמעות מובנת ומוסכמת. הפרוש והמשמעות שמיחס המאזין היחיד לצליל ולמוסיקה הנם פועל יוצא של תרבותו, חינוכו וניסיון החיים שלו. המוסיקה תלויה תרבות כאמור, וכל מאזין למוסיקה של תרבות אחרת משלו דן אותה לפי ניסיונו שלו ומתוך השוואה לתרבותו. כל תרבות נוטה לסבור שהמוסיקה שלה היא המושלמת והנכונה, וכל מוסיקה אחרת נחותה או מסולפת. מכאן התפתח המושג **Ethnocentrism** היא הנטייה של כל תרבות לנהוג כלפי תרבויות אחרות כאילו התרבות שלה היא הנכונה והנורמאלית וכל האחרות משונות או לא נורמאליות.

כתוצאה מן ההנחות המוסברות לעיל יש בעניין המוסיקה ניכור, אם לא איבה וזלזול, בין התרבויות. בעניין זה התרבות האחרת נדחית על אתר כנחותה, בלתי שמיעה ומסתורית. נפוץ חוסר רצון כמעט מושרש להקשיב למוסיקה האחרת או להתבונן בה כדי ללמוד את השווה והשונה בין שתי התרבויות, ולהבין מדוע נשמעת לו המוסיקה הזרה כפי שנשמעת. האדם המצוי יבקר בהרצאה שנושאה חשוב לו הניתנת בשפה זרה אם יש עמה תרגום בו-זמנית אך ידיר רגליו מקונצרט של מוסיקת תרבות שאינה מודעת לו, אף אם יודיעו לו שעומדים להסבירה לקהל.

זאת ועוד: יש תרבויות היראות מן המוסיקה האחרת שמא תשפיע על המוסיקה שלהן וחלילה תקלקל אותה. במידה, ירשו את השמעתה לציבור מוגבל החפץ בה; אוניברסאלית, יחסמו אותה ויחנקו אותה.

אמת, מוסיקה ניטראלית היא, ואם לא מכניסים בה אלמנטים שבמחלוקת בין עמים אין בה כדי להרגיז איש. על-כן מוצאים אנו מוסיקאים מעמים שונים, אפילו עמים שהאדה לא שרויה ביניהם, המוכנים לשבת יחדיו ו"לעשות" מוסיקה. רוב קהל לא איכפת לו מי מבצע את המוסיקה שהוא מחפש. ברם, קירוב זה ואחווה זו אינם בין עמים ולא מקרבים שלום או הבנה אפילו צעד אחד. **מעולם לא תרמה מוסיקה לשלום והתקרבות בן עמים. המרב, היא הייתה תוצאה שלהם.**

* * * * *

לסיכום, מוסיקה אינה שפה(במובן סימנים המשדרים משמעויות מוסכמות) וודאי לא אוניברסאלית. מוסיקה תלויה תרבות היא ואין בכוחה להעביר בין תרבויות מסרים מובנים ומוסכמים. גיבושה ומימושה הם בלבו של המאזין הבודד המקשיב לה. גם מסקנה מן המקובץ: אין לשפוט מוסיקה ואין לדון אותה לפני התבוננות בה ובתרבות העומדת מאחוריה.

דויד מועלם

אפריל 2010